

Тарасова В.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАСТОВИХ МЕХАНІЗМІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНОПАРКІВ УКРАЇНИ

I. Вступ. Значний вплив регіонального фактора на ефективність інноваційної діяльності актуалізує необхідність дослідження регіональних інноваційних процесів, зокрема можливості застосування сформованої світовою практикою технополісної концепції регіонального інноваційного розвитку на теренах пострадянських країн. Нині в умовах посилення процесу глобалізації світового економічного простору запорукою зростання міжнародної конкурентоспроможності стає інноваційний характер економічного розвитку. Це засвідчує досвід США, сукупні витрати яких у 2000 р. на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) досягли 250 млрд. дол. Частка витрат на розвиток науково-дослідної сфери у ВВП США становить 2,63%, ЄС – 2,16, Японії – 2,8. В Україні цей показник не перевищує 1,13%. Обсяг високотехнологічного експорту на душу населення в країнах ЄС становить 827 дол. США, у Сполучених Штатах – 632, Японії – 752. В Україні значення відповідного показника дорівнює 12 дол. США. Частка витрат США на наукові розробки становить 44% від їх загального світового обсягу. Понад дві третини інвестицій в інноваційний бізнес цієї країни пов'язані з новими технологіями. Найбільша їх частка зосереджена в технопаркових або технополісних структурах. 30% таких структур, що існують у світі, розташовані на території США. Серед них найбільшими є Кремнієва долина, “Дослідницький трикутник” у Північній Кароліні, парк Філадельфії у Пенсільванії, “Маршрут 128” навколо Бостона.

II. Постановка завдання. Збереження темпів економічного зростання в межах 6-7% щорічно передбачає необхідність створення механізмів спрямування до 70% інвестицій у розвиток високотехнологічних та інноваційних виробництв. При цьому середовище, сформоване в межах технопаркових структур, є найбільш сприятливим для розвитку таких виробництв. Метою даного дослідження є аналіз організаційних засад створення та функціонування вітчизняних технопарків та розроблення рекомендацій щодо оптимізації механізмів подальшого розвитку технопаркових структур в Україні.

III. Результати. Аналіз функціонування вітчизняних технопарків дозволяє виділити такі позитивні передумови розвитку інноваційних структур, як створення їх на базі провідних, визнаних у світі науково-дослідних колективів; наявність перспективних розробок, які можуть бути швидко комерціалізовані; всебічна підтримка держави; чітко визначена галузева спеціалізація; наявність елементів взаємодії промислового сектору, академічної та галузевої науки. Однак вже на початковій стадії становлення та розвитку технопаркових структур можна зазначити такі недоліки:

- фактична орієнтація на великомасштабні проекти, ігнорування малого та середнього підприємництва;
- відсутність ефективного механізму фінансування процесу комерціалізації інновацій;
- відсутність належного інфраструктурного забезпечення;
- відсутність науково обґрунтованої концепції створення та функціонування таких структур;
- складний механізм державного регулювання процесів формування та функціонування технологічних парків та інших інноваційних структур;
- незначне залучення регіональної влади до участі у регіональних інноваційних процесах та управлінні ними.

Досліджуючи особливості формування та функціонування вітчизняних технопарків, слід зазначити наявність елементів промислово-фінансових груп (ПФГ) і холдингових структур в моделі їх організації. Технопарки із промислово-фінансовими групами об'єднує характер їх створення та функціонування. Обидві структури створюються за дозволом держави (технопарки - законом, ПФГ- постановою Кабміну), відповідно до державних програм із схожою метою – структурної перебудови та розвитку пріоритетних галузей економіки. Діяльність обох структур має відповідати заявленим напрямам і концентруватися навколо випуску певної продукції. Підставою об'єднання учасників і проведення сумісної діяльності є договір про спільну діяльність. За результатами формування технопарку ми отримуємо холдингову структуру, головною компанією якої є власне технопарк, а дочірніми – усі компанії – учасники технопарку, що може викликати проблеми із антимонопольним законодавством (у випадку створення виду А), а в подальшому необхідність реорганізації структури комплексу.

Організація технопаркових структур за схемою ПФГ холдингового типу має такі переваги, як

- оптимізація управління підприємствами та організаціями, в яких є частка державної власності;
- чітка схема взаємодії та розрахунків між учасниками;
- значна економія на масштабах (особливо у сфері управління);
- прискорення переливання капіталу, технологій, інформації, інших видів ресурсів;
- високий потенціал виробництва та мінімізації ризиків.

Звичайно, організація ПФГ холдингового типу в цілому має багато переваг, але ефективність застосування такої моделі до регіональних інноваційних процесів є сумнівною через ймовірність прояву деяких негативних аспектів:

- проблема контролю за діяльністю дочірніх компаній;
- монополізація високотехнологічного сектора;
- можливість виникнення конфліктних ситуацій внаслідок суперечностей стратегій головного та дочірніх підприємств.

ПФГ холдингового типу ефективна лише за умов створення на обмежений строк та з метою досягнення чітко визначених цілей, після реалізації яких вона має бути реорганізована.

Особливістю згаданих структур є велика частка державної власності та державного контролю, що, в свою чергу, викликає необхідність пошуку найоптимальніших моделей управління згаданою власністю. В структурі управління державними корпоративними правами основна вага належить органам приватизації – 62,72%, міністерствам та відомствам – 17,5%, лише 13,1% – облдержадміністраціям і 0,39% – приватним структурам [1, 7]. На порядку денному знаходиться питання щодо підвищення ефективності управління державною власністю, розробляються нові механізми.

Зважаючи на те, що до процесу формування інноваційних структур (ІС) в Україні обов'язково будуть залучені організації та підприємства державної форми власності, керівництво ІС має передбачити механізм участі таких підприємств. На нашу думку, ефективним у даному контексті може стати використання трастового механізму. Трастові (довірчі) операції в межах ІС мають великий потенціал розвитку в сфері управління:

- державною та комунальною власністю (об'єктами нерухомості, інфраструктури, рекреації і т.п.);
- майном та активами навчальних закладів, науково-дослідних організацій, фондів, агенцій розвитку;
- внесками іноземних інвесторів;
- коштами та майном малих і середніх підприємств;
- венчурним капіталом;
- інтелектуальною власністю, в т.ч. у патентній сфері.

Трастові відносини можуть опосередковувати співробітництво між суб'єктами різних рівнів. Перспективним, на нашу думку, є заснування зонального трасту. Його засновниками можуть виступати місцева влада, адміністрація ІС, вузи, науково-дослідні установи, великі компанії-учасники, фонди як вітчизняні, так і іноземні. Організаційно-правове оформлення та функціонування зонального трасту, як передбачається, найлегше відбудеться за умов створення технопарку виду Б на підставі договору про спільну діяльність. Шляхом об'єднання без відчуження права власності майна й коштів засновників та їх передачі до професійного менеджменту пересічні клієнти ІС отримують централізований доступ до необхідних ресурсів. Зональний траст (див. рис. 3.1.) може бути заснований за принципом як “участі у володінні”, що передбачає право засновників на отримання доходу від діяльності трасту, так і дискретності – право розпорядження внесками цілком переходить до довірчих керуючих [2, 27]. Перевагами застосування трастового механізму в управлінні майном для органів державної та місцевої влади є наявність альтернативних (прямих та опосередкованих) способів використання та розпорядження майном, зменшення витрат на управління, чітке визначення строків дії трасту тощо. Проте на жаль, українським законодавством прямо не передбачена можливість трастового та довірчого управління майном, яке замінюється в деяких випадках інститутом представництва. В цілому застосування такої схеми можливе, оскільки не суперечить законодавству України.

Академічна форма організацій ІС на базі вузу, науково-дослідного інституту, лабораторій, інших видів дослідних установ є традиційною та дуже поширеною. Хоча в США у 1981 р. з 80 наукових парків лише 27 мали тісну кооперацію із університетами [3, 42]. У міру розвитку даного явища академічний та освітній сектори стають обов'язковою частиною комплексу.

Академічна форма організації ІС має великі перспективи розвитку, особливо в постсоціалістичних країнах. Для вищого навчального закладу чи науково-дослідної установи активна участь в ініціюванні та заснуванні ІС дозволяє:

- диверсифікувати діяльність та джерела фінансових надходжень;
- гнучко реагувати на ситуацію в країні, на міжнародних ринках з відповідним коригуванням напрямів досліджень;
- поліпшити якість підготовки студентів за рахунок залучення останніх до діяльності структури, а також підвищення рівня працевлаштування випускників;
- стимулювати становлення інноваційної культури та духу підприємництва;
- поліпшити іміджу установи та завоювання статусу престижності;
- надавати персоналу установи додаткові можливості щодо самореалізації у бізнесі, набуття навиків менеджменту, як однієї з форм мотивації, в т.ч. за рахунок збільшення заробітної плати науково-викладацького складу;
- залучати установу та її персонал до нових видів діяльності (ліцензійні договори, трастове управління тощо);
- активізувати співробітництво та посилити координацію між окремими підрозділами установи;
- університету стати форумом для зустрічей та переговорів між представниками науки, бізнесу, влади тощо;
- реформувати та удосконалити інформаційну базу вузівської науки;
- поліпшити кадрове забезпечення науки за рахунок зростання престижу наукової діяльності серед студентів, а також стимулювання якості досліджень; підвищення соціального статусу працівників науки.

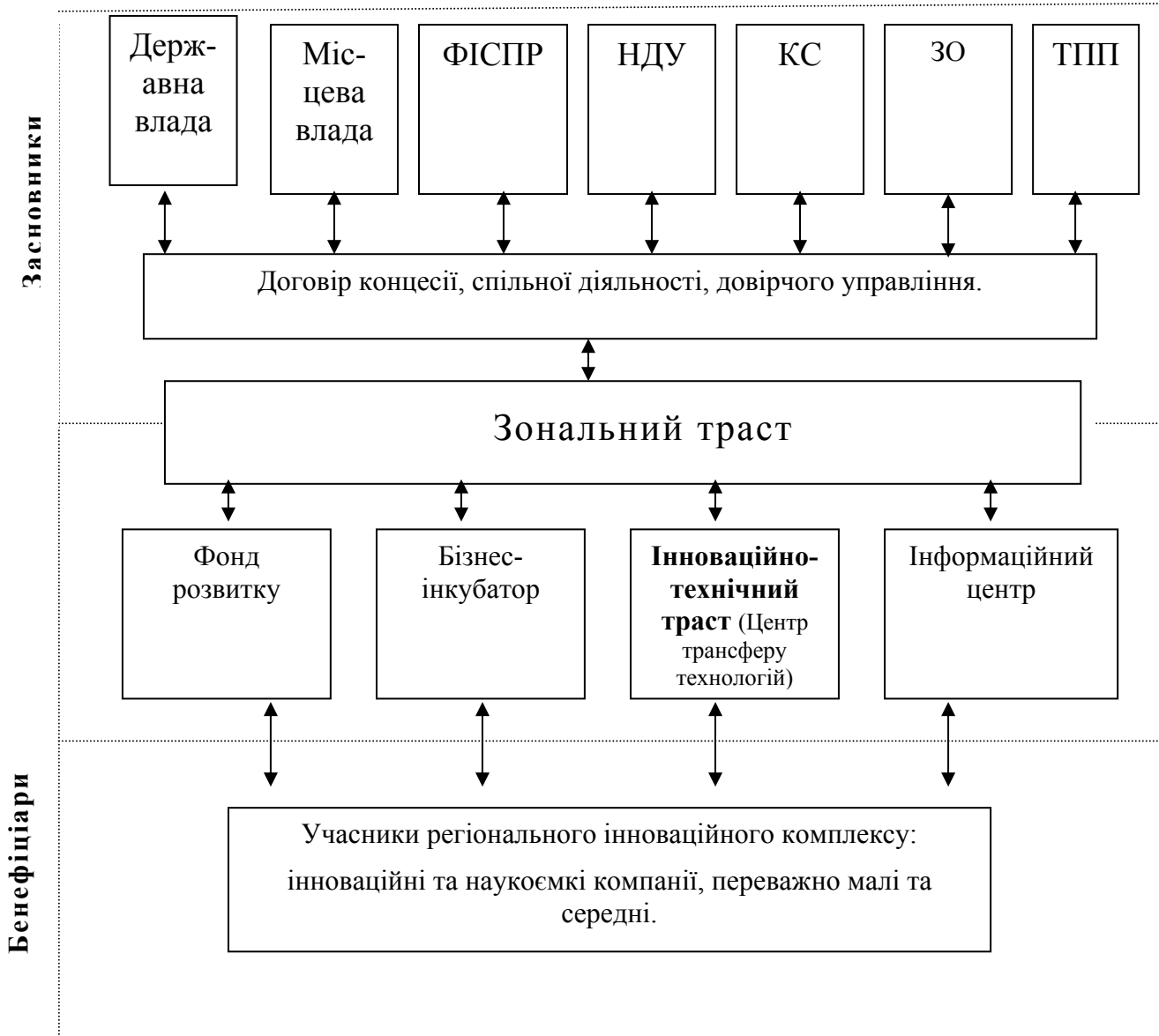

Рис. 1. Авторський варіант організаційної схеми локальної ІС. (Складено автором.)

ФІСПР – Фінансові інститути підтримки та сприяння розвитку.

НДУ- Науково-дослідні установи.

ТПП- Торговельно-промислова палата/палати.

ЗО – Заклади освіти.

КС – Корпоративний сектор.

Звичайно, поряд з безумовними перевагами можливий розвиток і негативних моментів, одним з яких є гіпертрофованість функцій університету як продуцента нових знань.

У межах зонального трасту функціями бізнес-інкубатора є:

- організаційно-правова та технічна: надання приміщення для розташування, можливості пільгового користування обладнанням, постачання обладнання за лізинговими договорами, складання та експертизи бізнес-планів проектів, юридичне супроводження реєстрації та організації фірми, проведення оціночної діяльності;
- маркетингово-консультативна: консультування з питань управління, бухгалтерського обліку, законодавства, податків, фінансів, інвестицій, розроблення прогнозів реалізації інноваційного продукту, проведення маркетингових досліджень, підбір кадрів, надання необхідної інформації;
- фінансова: пошук інвесторів, забезпечення можливості отримання кредиту або венчурного капіталу, аудит фінансового стану компанії, сприяння залученню фінансових коштів.

На технічний траст покладено виконання таких функцій, як створення бази даних інновацій, сприяння полегшенню пошуку інформації, співробітництво з провідними національними інформаційними системами, відстеження виконання умов договорів, сплата винагороди, проведення експертизи інноваційних проектів, пошук інвесторів під інноваційні проекти, захист інтересів бенефіціарів насамперед малих та середніх

підприємств.

Довірчий керуючий зонального трасту має право укладати ліцензійні договори, договори про поступку патенту, договір комерційної концесії, франчайзингу, установчі договори у випадку створення юридичної особи (у вітчизняних технопарках – спільних підприємств), а також договори про спільну діяльність (у т.ч. у разі приєднання нових засновників) [4, 36-40].

Корпоративний варіант, характерний для Німеччини, означає організацію ІС на базі промислового підприємства або підприємств різних форм власності та розмірів, коли кілька компаній об'єднується для проведення певних видів інноваційної діяльності та яким на пільгових умовах надається приміщення в межах спеціальних державних або регіональних програм. Спроможність окремого підприємства або підприємств заснувати або ініціювати створення ІС варіює залежно від таких факторів: масштабів підприємства (мале, велике, “градоутворювальне”), тип та галузева приналежність підприємства (традиційні галузі, високотехнологічне виробництво), наявність досвіду інноваційної діяльності, стратегія підприємства, рівень коопераційних зв'язків. Крім зазначених факторів, які визначають внутрішній потенціал компаній як учасника ІС, значення набувають стан мезо- та макросередовища, можливість отримання фінансової підтримки власної ініціативи, зацікавленість місцевої влади тощо.

Інфраструктурний підхід передбачає створення ІС на базі окремих елементів інфраструктури, зокрема транспортних вузлів – ВЕЗ “Шеннон” та технопарк “Плессі” було засновано на базі аеропорту, Маршрут 128 – вздовж автомобільної артерії. Осередками формування комплексів можуть бути також порти, лінії експрес- залізниці, митні пункти.

За ресурсним принципом формуються технопарки, чия спеціалізація тісно пов'язана із ресурсами, що використовуються, тобто вони створюються на базі природного ресурсу, наявного в даному регіоні. Про це свідчить приморське розташування ІС із дослідження океану, агропарків – у регіонах сільськогосподарської спеціалізації, вітчизняного “Вуглемашу” у регіоні видобутку вугілля тощо. Ініціатором створення комплексу можуть також виступати товарно-сировинні біржі.

Достатньо перспективний маркетинговий підхід передбачає залучення до участі в ІС торговельних, виставкових або інших комплексів та компаній, які надають свої приміщення для розташування нових фірм, мають специфічний досвід у та виконують функції маркетингової підтримки. На нашу думку, на сьогодні перспективним є залучення для виконання згаданих функцій торговельно-промислових палат, які створюються з метою сприяння розвитку народного господарства та національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової й торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн.

IV. Висновки. Таким чином треба зазначити необхідність збільшення витрат на НДДКР в Україні і забезпечення максимального наближення його до середнього рівня в Європі (тобто 2,16% ВВП), що сприятиме збільшенню конкурентоспроможності національного виробника. У свою чергу це скажеться на структурі експорту, збільшуючи такий показник, як доля високотехнологічного експорту на душу населення. Все це є невід'ємною частиною НТП.

Враховуючи те, що найбільш сприятливим для розвитку високотехнологічних виробництв є середовище, сформоване в межах технопаркових структур, треба зосередитись на вдосконаленні діяльності останніх. Один з шляхів полягає в запровадженні трастових механізмів функціонування технопарків, що допоможе опосередкувати співробітництво між суб'єктами різних рівнів.

Крім того великі переваги від участі у заснуванні та функціонуванні технопаркових структур можуть отримати академічний сектор та вищі навчальні заклади, що сприятиме значному покращенню освітньої та дослідницької діяльності в країні та, в свою чергу, забезпечить зближення науки та виробництва.

З боку держави мають бути створені механізми, що сприятимуть інноваційної діяльності не лише технопарків, й усіх підприємств України не залежно від їх організаційної форми та масштабів діяльності, та забезпечувати їм підтримку під час заснування або ініціювання створення інноваційних структур.

Джерела та література

1. Пархомчук Д. Если управлять не получается, нужно продавать // Украинская инвестиционная газета. – 2002. – №27. – С.7.
2. Корнеева Е.И. Офшорный мир. Взгляд изнутри. – М.: ЗАО «Издательство “Экономика”», 2001. – 318 с.
3. Инновационный процесс в странах развитого капитализма / Под ред. И.Е. Рудаковой. – М.: Из-во МГУ, 1991. – 144 с.
4. Зубкова Е. Доверительное управление исключительными правами: возможности и проблемы // Интеллектуальная собственность. Промышленная собственность. – 2001. – №5. – С.35–40.